

moderna nacija u Hrvatskoj, ipak je Šidakova sinteza opširno i plastično pokazala da je baš uspjeh preporodnog pokreta omogućio da se Hrvatska suprotstavi žestokom naletu mađarizacije čiji je cilj bio da stvori jednu jedinstvenu državu od Karpata do Jadrana — veliku Mađarsku. Borba protiv tih planova bila je dugotrajna i mukotrpana, puna taktiziranja i ustupaka, pa je preporodna generacija konačno izvojevala pobjedu te se razvijajući nacionalnu svijest i nacionalno objedinjavanje uspješno suprotstavila mađarizaciji. Otpor se mogao razviti samo s pomoću nacionalne ideje u ime koje se mađarskom jeziku trebao suprotstaviti hrvatski jezik. Promjene su se mogle ostvariti samo tako da se kajkavska tradicija u književnosti žrtvuje »ilirskom«, to jest štokavskom narječju. Zasluga Ljudevita Gaja i njegova kruga prvenstveno je u tome što su na tom prostoru stvoreni uvjeti ne samo za nastajanje moderne nacije nego i za opstanak Hrvatske i njezinih naroda. Nadalje, trebalo je prevladati pokrajinsku osjetljivost i rascjepkanost i okupiti hrvatske i južnoslavenske zemlje u jednu kulturnu cjelinu. Taj osnovni preduvjet za postanak moderne nacije mogao se postići ne nametanjem jednog pokrajinskog imena i narječja svima ostalima, nego usvajanjem zajedničkog književnog jezika koji će, kao što su govorili preporoditelji, poniknuti iz vrta »cijele velike Ilirije« sakupljajući od njezina cvijeća »sve što je najbolje u jedan vijenac«. Braneći se od optužbe da želi zajedničkom imenu žrtvovati posebna imena Gaj je naglasio da posebna imena želi pod skupnim narodnim imenom sjediniti. On je, također, u prevladavanju vjerskih suprotnosti među Južnim Slavenima gledao jedan od osnovnih stupova njihova jedinstva. To uvjerenje izrazio je 1839. riječima: »Negledeć na vjeroispovijedanje... dužni smo jedan drugoga grliti i ljubiti... On je u Saboru pokrenuo uređenje hrvatsko-srpskih odnosa ističući da se »budućnost naša u bratimstvu serpstva i hrvatstva osniva«. A ideja »ilirske narodnosti« upućivala je u budućnosti na mogućnost političkog ujedinjavanja svih jugoslavenskih zemalja naseljenih Slovencima, Hrvatima, Srbima, Crnogorcima, Makedoncima i ostalih u vlastitu državu.

Knjigom prof. Šidaka i suradnika »Hrvatski narodni preporod — ilirski pokret« obogaćena je hrvatska i jugoslavenska historiografija. To je djelo koje će zbog nekih pitanja, danas ponovo aktualnih u našem društvu, zainteresirati i širu čitalačku publiku. Historičarima, onima u školi i istraživačima, bit će dragocjen priručnik u radu. Ta vrlo vrijedna knjiga utkana je u temelje hrvatske historiografije, pa će svaki historičar koji bude istraživao narodni preporod u Hrvata morati krenuti od rezultata rada Šidaka i njegovih suradnika. To je ona pouzdana i trajna osnovica na koju će se dograđivati nove spoznaje i novi rezultati.

Knjigu »Hrvatski narodni preporod — ilirski pokret« smatram kapitalnim djelom za razdoblje hrvatske povijesti od 1790. do 1847. i vjerujem da će objektivni kritičari također ocijeniti da je knjiga crudita profesora Jaroslava Šidaka i suradnikâ njegov izuzetni doprinos našoj povijesnoj znanosti.

Ivan Kampuš

Ivo Perić, PERO ČINGRIJA, Dubrovnik, 1988.

U periodičnim izdanjima društva »Dubrovnik« pod zajedničkim nazivom Biblioteka »D« — Znanost objavljena je kao 11. knjiga monografija o dubrovačkom političkom djelatniku i odvjetniku dr. Peri Čingriji. Monografiju je napisao eminentni historičar dr. Ivo Perić, znanstveni savjetnik pri Zavodu za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku. Djelo su recenzirali prof. dr. Stijepo Obad i znanstveni savjetnik dr. Sime Peričić. Urednik spomenute serije je Luko Paljetak. Iako je

ovaj rad već bio tiskan u »Radovima« Instituta za hrvatsku povijest br. 12 na str. 127—264 pod naslovom »Politički portret Pere Čingrije«, pa je užem krugu znanstvenika poznat, ipak je dobro postupljeno što je objavljen kao zasebna knjiga, jer će tako — pretpostavljamo — ovo vrijedno djelo lakše doći u ruke širega kruga čitatelja.

Pero Čingrija bio je pripadnik narodnjačke političke orijentacije iz druge polovice 19. stoljeća, koja je tako snažno obilježila Dalmaciju u periodu austrijske vladavine. Ona joj je dala bitne odrednice naglašavajući da je Dalmacija konstitutivni dio hrvatske državnosti, a njezin narod sastavni dio naroda na južnoslavenskom prostoru. U trenutku kada Pero Čingrija ulazi u krug narodnjačkih zastupnika nakon velikog uspjeha Narodne stranke na izborima 1870. Narodna stranka, djelujući u okviru donekle sređenih unutarnjarskih odnosa tek uvedenog dualizma, odlazi polagano u vode oportunitizma ne odustajući ipak od temeljnog opredjeljenja: sjedinjenja Dalmacije s ostalim dijelovima Hrvatske.

Ako je vrijeme ilirskog perioda bilo doba uzdizanja nacionalne svijesti na moderniji, romantizmu primjereni model poimanja nacionalnog funkcioniranja, onda je vrijeme nakon revolucije 1848/49. i 10-godišnjeg apsolutizma bilo vrijeme realizma, vrijeme mirnijeg nastojanja postizavanja »mogućeg«. Politika »mogućeg« nužno je morala biti i politika oportunitizma, pa premda je slijedeća generacija tu politiku nazvala »politikom mrvica«, postignuti rezultati i nisu baš »mrvice«. Od vrhova Monarhije u principu je bila priznata državopravna pripadnost Dalmacije Trojednoj kraljevini, odnosno Hrvatskoj. Realizacija toga prava međutim nije bila moguća bez poremećaja kako-tako uspostavljene ravnoteže između Cislajtanije, tj. njemačko-austrijskog i Translajtanije, tj. mađarsko-ugarskog teritorijalno-ekonomsko-političkog interesnog područja. Granica unutar države, a između te dvije polovice, presijecala je Hrvatsku na dva dijela i stavila hrvatske političare u dilemu da li da se iscrpljuju u beznađnom traženju uspostave jedinstva hrvatskih zemalja ili da se orijentiraju prvenstveno na rješavanje problema tekuće politike. Narodna stranka u Dalmaciji prišla je ovoj drugoj metodi. Treba međutim naglasiti da je unatoč činjenici (ili baš zbog nje) što je Dalmacija na taj način ostala administrativno autonomna, njezino autonomaštvo kao politički program stalno gubilo svoje pristaše. Istodobno su narodnjaci postajali sve jači i postizavali uspjehe. Istisnuli su talijanski jezik kao jedini službeni jezik u pokrajinskoj i općinskoj administraciji, u sudstvu i školstvu. Uspijevali su zadržati prodor njemačkog jezika, iz ponarođenih škola izrasle su prve generacije domaće građanske inteligencije, osnovali mnoge kulturno-nacionalne i ekonomske institucije nužne za modernije funkcioniranje privrede i naprednije kretanje društva najprije unutar same pokrajine, a onda i šire.

Na prijelazu stoljeća u već izgrađenim prvim čvršćim temeljima modernog priređivanja bit će moguće da se jave i one političke grupacije čiji programi neće nalaziti potrebnim da se bave državopravnim nacionalnim problemom krećući se samo unutar svojeg klasnog programa, kao i one grupacije koje su mnogo jače od narodnjaka upravo u rješavanju državopravnog položaja Dalmacije, tj. u uklanjanju njezine izoliranosti vidjele mogućnost daljnjeg napredovanja pokrajine i hrvatskog naroda u cjelini.

Veličina Pere Čingrije jest upravo u tome što je u svom 60-ak godina dugom političkom djelovanju znao osjetiti, pa prihvatiti ili odbaciti unutar glavnih linija političkog života pokrajine upravo onu struju koja je u određenom povijesnom periodu doista najbolje odgovarala potrebama naroda pokrajine. Deklarativno se te stranke nikada nije odrekao, ali se ipak znao povremeno povući iz njezinih prvih redova, bilo u individualno djelovanje bilo stvarajući novu grupaciju svojih istomišljenjika, kada bi procijenio da glavnina narodnjaka nije dosljedna izvornom programu, pa ne može sačuvati stranku bilo od hrvatsko-srpskih sukobljavanja

nja bilo od prelaženja od oportunitizma u režimstvo. Iz pravilno shvaćene političke koristi znao je surađivati i s pravašima, ne prihvaćajući nikada njihovu ekstremnu struju, a uviđao je i vrijednost socijaldemokratskih ideja, kada su se one pojavile na dalmatinskom tlu.

Bio je velik borac za hrvatsko-srpsku slogu ne napuštajući tu ideju ni onda kada je od srpsko-talijanske koalicije bio napadan. Separaciju Srba od Narodne stranke, suradnju Srpske stranke s Autonomnaško-talijanskom, kao i rad klerikalne grupe smatrao je naravno vrlo štetnim. Nalazio se stalno tamo gdje se bitka vodila za istinski prosperitet. Mogao je biti dosljedan borac za nacionalna prava i zbog toga što nikada nije računao da iz svog političkog djelovanja izvuče neku osobnu korist. Naprotiv: Obavljanje preuzetih zaduženja donosilo mu je ne samo napore nego i mnoge neugodnosti, razočaranja, poraze i patnje. Njegov je život bio uspješan gledajući s aspekta općeg dobra.

Cingrijina javna djelatnost odvijala se na političkom, kulturno-političkom i političko-dobrotvornom polju. Započeo je taj rad kao suosnivač Narodne čitaonice u Dubrovniku (1863) i bio njezin predsjednik u više navrata. Obavljao je funkciju najprije drugog prisjednika (od 1869), pa i načelnika (od 1878) općine Dubrovnik. Radio je to s prekidima ukupno 27 godina. Prvi put je bio izabran za zastupnika u dalmatinski sabor 1870. Otada je stalno biran za tu dužnost u raznim izbornim kurijama sve do I. svjetskog rata. U saboru se prihvaćao i drugih zaduženja osim što je stalno sudjelovao u raspravama o svim gospodarskim, političkim i kulturnim pitanjima.

U novoosnovanom dubrovačkom radničkom društvu 1874. obavljao je dužnost prvog tajnika. Postao je predsjednikom ponovno osnovane narodne čitaonice koja je tada (1887) nazvana Dubrovačka narodna čitaonica. Stao je na čelo Hrvatske narodne stranke, odnosno saborskog kluba te stranke početkom ovog stoljeća. Bio je izabran i za predsjednika nove Hrvatske stranke, formirane u ljeto 1905. kao fuzija pravaških i narodnjačkih grupacija. Očito je bio osoba svima prihvatljiva, ali i s jasnim političkim stavom. Kada je došlo do razmimoilaženja u toj stranci, organizirao je tzv. Samostalnu organizaciju Hrvatske stranke u Dubrovniku, kojoj su prišli i političari s Korčule. Stranka je bila kratka vijeka.

U vrijeme ustanka u Bosni i Hercegovini 1875—1878. organizirao je na dubrovačkom području pružanje pomoći izbjeglicama i ustanicima, a isto tako 1905. i pobunjenicima protiv bana Khuena u Hrvatskoj. Dao je važan ton dalmatinskom saboru pri angažiranju sabora protiv veleizdajničkog procesa Srbima 1908/9. u Zagrebu. Cingrijin zadnji javni nastup bio je na velikom protestnom zboru u Zadru 1912. za vrijeme balkanskih ratova a u prilog Srbiji. On je predsjedavao spomenutom izboru.

Često je pisao članke za novine. Imao je prilično velik utjecaj na programski karakter dubrovačkog lista »Crvena Hrvatska« čak i onda kada je taj list uređivao pravaš Frano Supilo, a posebno kasnije.

Sa zadovoljstvom je dočekao raspad stare Monarhije, koju je svojim radom pomagao srušiti, ali je umro razočaran početnim zbivanjima u novonastaloj državi. Procijenio je da ona ne obećavaju ostvarenje onoga čemu su se njezini graditelji nadali. Ipak, kako je pisao novinar Kisić u splitskom listu »Novo doba« u nekrologu Cingriji 1921, taj borac za narodna prava gajio je nadu »u zdrave instinkte naroda« ne vjerujući »u dobru volju ljudi koji danas vode državu«.

Svako doba pruža lepezu političkih pravaca a kasniji povijesni razvoj daje pozitivnu ocjenu točno određenim pravcima djelovanja u odnosnom povijesnom razdoblju. Za današnju historiografiju Cingrijin politički pravac je obilježen naprednim oznakama, jer je najbliži ovom danas ostvarenom. Cingrijina misao je bila kombinacija hrvatske nacionalne svijesti i shvaćanja jedinstva jugoslavenskog naroda. Držao je naime Hrvate i Srbe jednim narodom s dva imena.

Autor knjige Ivo Perić, predočujući Čingrijin politički i ljudski lik upotrijebio je velik broj izvora. Prvenstveno je tu građa iz Historijskog arhiva u Dubrovniku, gdje se čuva Čingrijina ostavština s njegovim nedovršenim memoarima i s korespondencijom, zatim ostavština njegovog sina Melka, također istaknutog političara Dalmacije mlade narodnjačke generacije, koji se našao na funkciji gradonačelnika Dubrovnika u vrijeme izbijanja I. svjetskog rata. Iz dubrovačkog Historijskog arhiva Perić se služio i spisima Okružnog poglavarstva te spisima dubrovačkog Općinskog vijeća i sl. Obilno se koristio člancima iz ondašnjih stranačkih novina, objavljenim korespondencijama i ostavštinama Čingrijinih suboraca i drugih njegovih suvremenika, kao i stenografskim zapisima dalmatinskog sabora te, naravno, studijama današnje historiografije iz gospodarske, kulturne i političke povijesti austrijskog perioda Dalmacije i šire.

Pred nama je dakle knjiga koja će znanstvenom akribijom, lakoćom stila i ljepotom jezika biti ugodno štivo za sve koji žele više znati o našoj ne tako davnnoj povijesti i biti solidan oslonac za znanstveno proučavanje prilika i ljudi u vremenu uvođenja parlamentarne i stranačke političke prakse Austrijske Monarhije do I. svjetskog rata.

Tereza Ganzararas

Ivan Očak: GORKIĆ. ŽIVOT, RAD I POGIBIJA. PRILOG BIOGRAFIJI.
Zagreb, »Globus«, 1988, str. 398

Novo djelo dr. Ivana Očaka, znanstvenog savjetnika Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, svojevrсна je novost u njegovu znatnome opusu. Naime, taj nekadašnji moskovski sveučilišni profesor, koji se već odavno vratio u domovinu, gdje također plodno stvara, autor je niza zapaženih djela, a među njima i serije knjiga, od kojih čitatelje podsjećamo samo na slijedeći uži izbor: »Jugoslaveni u Oktobru«, »U borbi za ideje Oktobra. Povratnici iz Sovjetske Rusije 1918—1921«, »Jugoslavenski oktobarci. Likovi i sudbine«, »Vojnik revolucije. Životni i borbeni put Vladimira Čopića«, »Krlježa — Partija (Miroslav Krlježa u radničkom i komunističkom pokretu 1917—1941)«, »Braća Cvijići«, »Jugoslavenska emigracija iz Amerike u Sovjetskom Savezu« i dr.

U pripremu ovoga djela autor je ušao na temelju svoga vrlo bogatog iskustva, na temelju arhivskih i drugih istraživanja te je dao nove sadržaje — prvi je dao, npr., integralnu sliku Gorkića kao čovjeka i revolucionara, kao čovjeka prodornog u evropskim razmjerima. Očak se koristio raznim izvorima i brojnom literaturom, koju je pronalazio u inozemstvu i u nas tijekom dužeg perioda svoga znanstveno-istraživačkog angažiranja. Ipak, u svim svojim sudovima I. Očak nije decidan — on je, zaista, u naslovu naznačio da će u knjizi prikazati Gorkićev život, rad, pogibiju, ali se u podnaslovu ogradio, precizirajući: »Prilog biografiji«. Dakle, moguće su i drukčije interpretacije — pošteno sugerira historičar Očak, što je i jedino mogući znanstveni odgovor.

Ivan Očak je s pravom započeo svoju knjigu s tvrdnjom da ona govori, zapravo, o »najkontroverznijoj ličnosti u povijesti Komunističke partije Jugoslavije«. Ostavimo nastranu činjenicu da je po godinama života (33 godine) Gorkić bio najmlađi generalni sekretar KPJ/SKJ te da je najduže bio na toj dužnosti, naravno, do Josipa Broza Tita. To su zanimljive, ali ipak su efemerne pojedinosti u životu jednoga političara takvoga kova. Gorkić je kontroverzna ličnost već i sam po sebi, pa i zato što smo donedavno o njemu znali vrlo malo. Štoviše — pretjerano malo, te zato što je bio grešni keč u svakoj igri koja je govorila negativno o KPJ; pored

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 50 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH